

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.46.257810>

УДК: 346.9

С. В. Дяченко, канд. юрид. наук, доцент
Державний податковий університет України
Кафедра цивільного права та процесу
e-mail: sv_dyachenko@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0104-2769

С. Л. Корнійчук, здобувач
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет України
e-mail: kornichuk2001@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4877-9303

ЕКСПЕРТ З ПИТАНЬ ПРАВА В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

З метою уніфікації господарського, цивільного та адміністративного процесів у 2017 р. були внесені зміни в Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України та Кодекс адміністративного судочинства України. В усіх судових процесах (але в господарському процесі найбільш) з'явилися нові учасники.

Після президентських виборів 2019 року було переглянуто напрями реформування судової системи. Серед запропонованих змін, до Господарського процесуального кодексу України, була надана пропозиція визнати доказом висновок експерта з права. На нашу думку, вирішення цього питання є ключовим для повного визначення процесуального статусу експерта з питань права.

Залучення експерта з питань права використовується завжди, коли суду необхідно тлумачити закон кваліфікованим фахівцем. Основне призначення експерта з питань права у судовому розгляді зводиться до надання правової допомоги-консультації, оформленої у формі письмового висновку, в межах та в порядку, визначених ГПК України, а саме з питань, що потребують спеціальних знань у галузі міжнародного права та доктринального тлумачення норм права, а також практики його застосування.

На сьогодні юридична (судова) практика не виробляє єдиного зразка форми такого процесуального документа, як експертний висновок у галузі права, а тому використовуються дещо змінені фахівцями у галузі права стандартизовані форми судових експертиз, які грубо порушують цілісність, структуру, методологію, текстову логіку, нормативність та відповідність висновку вимогам законодавства, визначеним у процесуальному законодавстві.

Зроблено висновок, що залучення експерта з питань права має певні переваги перед іншими способами встановлення змісту іноземного права. Зокрема, за часом отримання інформації, необхідної для подальшого розгляду справи в суді, цей шлях є коротшим за інші шляхи, визначені Законом України «Про міжнародне приватне право». Водночас слід зазначити, що залишається відкритим питання неупередженості та компетентності експерта з питань права тощо.

Також для комплексного врегулювання відносин щодо участі в судовому розгляді експерта з питань права, на нашу думку, у ГПК України доцільно було б передбачити

норму, за якою суд має винести окреме судове рішення, якщо встановить, що експерт з питань права дав неправдивий висновок, наприклад, щодо змісту іноземного права.

Ключові слова: господарський судовий процес, експерт з права, залучення експерта з питань права, висновок експерта з права, компетентність експерта з питань права.

Постановка проблеми. Сталість та розвиток економічного стану суспільства залежать від дисципліни господарських відносин. Гарантією усунення суперечок у господарських відносинах є правосуддя, яке здійснює третя ланка державної влади - суди. Саме суди господарської юрисдикції призначені для вирішення спорів у сфері господарських відносин.

Правову регламентацію процедури вирішення господарських спорів здійснюють норми Господарського процесуального кодексу України. З часу прийняття цього кодексу в 1991 р. до внесення змін до нього у 2017 р. господарський процес залишався найбільш спрощеним серед інших судових процесів. Такий стан був зумовлений, зокрема, невеликою кількістю можливих учасників справи, які б сприяли її розгляду по суті та винесенню законного і обґрунтованого судового рішення.

З метою уніфікації господарського, цивільного та адміністративного процесів у 2017 р. зміни були внесені в Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України та Кодекс адміністративного судочинства України. В усіх судових процесах (але в господарському процесі найбільш) з'явилися нові учасники.

Після президентських виборів 2019 року було переглянуто напрями реформування судової системи. Серед запропонованих змін до Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) була пропозиція визнати доказом висновок експерта з права [1]. На нашу думку, вирішення цього питання є ключовим для повного визначення процесуального статусу експерта з питань права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процесуальна регламентація правового статусу експерта з питань права за останні кілька років аналізувалася у працях І. Бутирської, О. Кармази, В. В. Круковес, Д. Кушерця, Л. В. Мамчур, Н. Зозулі, І. Озерського, Ю. Рябенко, М. Шепітько, А. Штефан та ін.

Мета статті. Мета наукової статті - дослідити необхідність визнання висновку експерта з питань права доказом та визначити ступінь його обов'язковості для суду.

Виклад основного матеріалу. Судова гілка влади є незалежною і покликана вирішувати будь-які спори відповідно до вимог законодавства. Проте, у зв'язку з низькою правовою культурою самих суб'єктів правовідносин, а також їх незнанням та нехтуванням нормами права, вчиняються правочини, які суперечать нормам права, і, відповідно, не можуть нести необхідні правові наслідки [2]. Залучення експерта з питань права використовується завжди, коли суду необхідно тлумачити закон кваліфікованим фахівцем. Дослідники визнають, що суддя не завжди може бути в курсі всіх нюансів чинного законодавства [3]. Проте обговорюються допустимі форми юридичної консультації в правовій науці.

Основне призначення експерта з питань права у судовому розгляді зводиться до надання правової допомоги-консультації, яка, в свою чергу, слугує забезпеченням одного із головних принципів - принципу верховенства права за допомогою правової визначеності [4], оформленої у формі письмового висновку, в межах та в порядку, визначених ГПК України, а саме з питань, що потребують

спеціальних знань у галузі міжнародного права та доктринального тлумачення норм права, а також практики його застосування.

Необхідно погодитись, що на першому місці є права людини, особливо їх захист, тому експерт під час проведення експертизи, під час складання висновку, відповіді на запитання, повинен про це пам'ятати та в жодному випадку не порушувати їх [5, с. 63].

Ефективним засобом полегшення вирішення спору є подання висновку у справі експертом з питань права (ст. 70 ГПК України). Залучення судового експерта забезпечить право на справедливий суд, оскільки без належного забезпечення цього права всі інші права особи залишаються незахищеними [6]. Враховуючи, що практика господарського судочинства в Україні намагається реалізувати найкраще за закордонними стандартами об'єктивності та неупередженості, важливо залучити експерта з питань права, який має достатній рівень професійної компетентності на основі досвіду роботи в правовій системі. Існуючі вимоги до експерта з питань права (експертом може бути особа, яка одночасно задовольняє двом вимогам: бути визнаним експертом у галузі, в якій надається висновок та мати юридичну освіту), на наш погляд, ця думка, досить урізана. Також аспекти оплати його діяльності, вимоги до професійної етики тощо залишаються недостатньо врегульованими. Якщо зосередитися на залученні українським судом іноземця, як експерта з питань права, то слід зазначити, що ні чинним ГПК України, ні іншим законодавством не визначено повною мірою обсяг господарської процесуальної правосуб'єктності іноземного експерта з питань права. Правовий статус такої особи визначається особливостями правового статусу іноземної особи, яка на законних підставах перебуває в Україні, і за аналогією прирівнюється до «національного» експерта з права.

Окреслюючи питання статусу експерта з питань права, яким може бути іноземна особа, слід зазначити, що питання про форми та засоби відшкодування іноземній особі витрат, понесених у зв'язку з формуванням висновку з правових питань, не врегульоване. Якщо такий висновок надається на прохання автора висновку безкоштовно, це питання не є проблемним. Однак якщо така іноземна особа не має повної цивільної дієздатності в країні свого громадянства, це робить її неможливість вчинення ним відповідних правочинів на території України, наприклад правочинів щодо надання послуг із надання висновку у галузі права (у разі, якщо висновок з питань права залучена особа формує на платних засадах). У ч. 1 ст. 70 ГПК України не деталізовано правовий режим здійснення експертом з питань права діяльності щодо надання висновку з питань права, зокрема: чи здійснюється вона в адвокатській діяльності, чи підприємницькій діяльності, чи в приватному порядку. Суддя, допускаючи іноземну фізичну особу експертом з питань права, повинен визначити правовий режим її діяльності для надання висновку в галузі права, а якщо воно здійснюється під час здійснення підприємницької діяльності - перевірити наявність права такої особи на здійснення підприємницької діяльності за державою її походження.

Відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» з метою встановлення змісту права іноземної держави суд чи інший орган може звернутися до Міністерства юстиції України чи інших компетентних органів і установ в Україні чи за кордоном, або залучити експертів [7]. Разом з тим, як зазначається в літературі [8], фактично неможливість використання висновку про тлумачення іноземного права експерта з питань права, як доказу, повністю зводить нанівець його значення в судовому розгляді, оскільки

вимагає або додаткової перевірки, або перевірки іншими компетентними установами чи органами.

Крім того, зазначаємо, що застосування вимог ст. 70 ГПК України за аналогією із залученням іноземця як експерта з права слід враховувати його спеціалізовану компетенцію, що відображено в предметі висновку. Чинне законодавство не визначає чітких критеріїв визначення компетенції такої особи з окремих питань. Так, зокрема, не вказано, який ступінь повинна мати така особа; в якій галузі права експерт повинен мати науковий ступінь і кого слід вважати «визнаним спеціалістом у галузі права». На останнє питання відповісти практично неможливо. Незрозуміло, хто буде визначати «визнання» фахівця в галузі права. Чи це має бути професор університету з багаторічним досвідом та рядом наукових публікацій, чи юрист, який веде активну діяльність у соціальних мережах і визнаний серед юридичної спільноти? Крім того, «визнання» експерта одним учасником судового процесу не може бути абсолютним для іншого, який має право оскаржити допуск такої особи до суду [9, с. 79].

Норми законодавства щодо вимог до змісту висновку експерта з питань права не є досконалими. Цей висновок є документом встановленої форми, має офіційний характер, однак, на думку Л. В. Мамчур, його недостатньо [10, с. 66].

Я. М. Романюк зазначає, що тлумачення однаково важливе для всіх учасників справи. Жоден суд не може прийняти рішення без тлумачення норм права, які він застосовує. Кожен суд застосовує норму права, тому зобов'язаний надати йому відповідне тлумачення. Виявлення прогалин у законодавстві, на думку Я. М. Романюка, не звільняє правоохоронний орган від необхідності вирішувати конкретну справу та видавати правозастосовний акт, який, по суті, полягає у заповненні прогалин у суді шляхом пошуку норми чи поєднання відмінків [11, с. 459].

Невикористання, ігнорування суддями використання в суді інституту експерта з питань права, призводить до формалізації процесу не на користь справедливого рішення, про що свідчить підстава для відмови у додаванні висновків таких експертів або їх залучення [10, с. 67].

Дослідження експерта в галузі права та отримані ним висновки є, відповідно, процесом і результатом пізнавальної діяльності, що має суб'єктивно - об'єктивний характер. Чинними нормативно-правовими актами визначено лише суб'єкти, цілі, форми та межі такої експертної діяльності. Дослідження, яке проводить експерт з питань права, має відповідати двом вимогам: об'єктивності та обґрунтованості [10, с. 67].

На сьогодні юридична (судова) практика не виробляє єдиного зразка форми такого процесуального документа, як експертний висновок у галузі права, а тому використовуються дещо змінені фахівцями у галузі права стандартизовані форми судових експертиз, які грубо порушують цілісність, структуру, методологію, текстову логіку, нормативність та відповідність висновку вимогам законодавства, визначеним у процесуальному законодавстві [12]. І. В. Озерський пропонує зразок висновку експерта з питань права, який має передбачати ознайомлення експерта з правами, закріпленими процесуальними кодексами України, а також обов'язками. Експерт з питань права повинен вказати, якими методами та/або технічними засобами, методами, доктринами, концепціями, юридичною практикою він керував під час експертного завдання (висновку) [12]. На нашу думку, запропонована модель є цілком доцільною і може стати цікавою темою для досліджень у майбутньому.

Єдиною допустимою процесуальною формою проголошення експертного висновку, як вказує Л. В. Мамчур, є висновок експерта з питань права, який потребує максимальної формалізації шляхом закріплення на рівні процесуальних кодексів вимог щодо його реквізитів, структури та змісту в умови актуальності, достовірності, допустимості інформації. На думку Л. В. Мамчур, перспективною є процесуальна модель, згідно з якою суддя враховуватиме спеціальні знання фахівця в порядку їх оцінки разом з іншою інформацією про події та факти, зібрані у справі; тобто висновок експерта з питань права слід розглядати як доказ у процесі, а не як супровідну (консультативну) інформацію. Такий підхід означатиме, що за недостовірний висновок до експерта права може бути застосована відповідальність, а вартість висновку зростає [10, с. 68]. З цим варто погодитися, адже саме завдяки цьому компетентний висновок експерта з питань права, іноземного експерта, не буде ігноруватися, а буде врахований суддею при прийнятті рішення та сприяти ефективному судочинству.

Слід також наголосити, що ст. 108 ГПК України справедливо встановлює імперативну вимогу про те, що «висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок на достовірність чи недостовірність доказів, перевагу одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи». Тобто цей кодекс встановлює обов'язкові умови, яким має відповідати думка експерта в галузі права, а отже, у процесі оформлення визнаним фахівцем - науковцем у галузі права наукових думок варто дотримуватися імперативних вимог норм кодексів щодо змісту такого висновку.

З деяким суттєвим уточненням підтримаємо думку А. Штефан [13] про те, що висновок експерта з питань права є засобом доказування, сформованим експертом – науковцем, який є визнаним фахівцем у галузі права, внаслідок його науково-практичних досліджень, які засновані на спеціальних знаннях, оформлені у письмовій формі та подані в порядку, встановленому ГПК України, мають стосуватися виключно питань аналогії (права чи закону) або застосування іноземного права, а його зміст повинен відповідати вимогам відповідного процесуального кодексу. Таким чином, суд може посилатися в рішенні на висновок експерта-права як на джерело інформації, що міститься в ньому, але повинен зробити власні висновки з відповідних питань.

Проте дискусійними, на нашу думку, є вимоги ст. 109 ГПК України, що висновок експерта не є доказом застосування іноземного права, оскільки Закон України «Про міжнародне приватне право» вирішує це питання дещо інакше.

Так, відповідно до ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право», у процесі застосування права іноземної держави суд чи інший орган встановлює зміст його норм відповідно до їх офіційного тлумачення, практики та доктрини у відповідній іноземній державі. З метою встановлення змісту норм права іноземної держави суд або інший орган може звернутися в установленому законом порядку до Міністерства юстиції України чи інших компетентних органів і установ в Україні чи за кордоном або залучити експертів. Тобто Законом України «Про міжнародне приватне право» встановлено кілька способів встановлення змісту іноземного права. Один з них – залучення експерта.

Таким чином, закріплюючи імператив, що висновок експерта з питань права не є доказом, положення ГПК України спонукають суд і сторони використовувати інші способи встановлення змісту іноземного права, зокрема звертатися до компетентних органів чи установ за кордоном. Однак на практиці це може призвести до порушення розумних строків встановлення змісту іноземного права і,

як наслідок, до застосування законодавства України (ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право»). На нашу думку, залучення експерта з питань права має певні переваги перед іншими способами встановлення змісту іноземного права. Зокрема, за часом отримання інформації, необхідної для подальшого розгляду справи в суді, цей шлях є коротшим за інші шляхи, визначені Законом України «Про міжнародне приватне право». Водночас слід зазначити, що залишається відкритим питання неупередженості та компетентності експерта з питань права тощо.

Також для комплексного врегулювання відносин щодо участі в судовому розгляді експерта з питань права, на нашу думку, у ГПК України доцільно було б передбачити норму, за якою суд має винести окреме судове рішення, якщо встановить, що експерт з питань права дав неправдивий висновок, наприклад, щодо змісту іноземного права. Як приклад того, що до суду може бути поданий документ, що містить помилковий зміст іноземного права, наведемо постанову Вищого господарського суду України від 06.03.2017 р. у справі № 907/930/15. Тому ГПК України має містити норми про притягнення до відповідальності експерта у галузі права.

В свою чергу, відповідно до Кримінального кодексу України, судовий експерт у кримінальному процесі несе кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та деліктну відповідальність [14].

Відповідно до Цивільного кодексу України, судовий експерт також несе юридичну відповідальність за невиконання, або злісне ухилення від виконання свої обов'язків [15].

Крім того, експерт з питань права не попереджається про кримінальну відповідальність за відмову від надання висновку або за надання завідомо неправдивого висновку. Крім того, чинним законодавством не передбачена юридична відповідальність експерта з питань права за невиконання процесуальних обов'язків (з'явитися до суду за його викликом, відповісти на запитання суду, надати роз'яснення (ч. 2 ст. 70 ГПК). На думку В. В. Круковес, на практиці це може поставити під сумнів обґрунтованість такого висновку [16, с. 123]. З іншого боку, якщо експерт з питань права надає свої послуги одній із сторін на підставі цивільно-правового договору, вважаємо, що за певних умов можливе порушення договору, а отже можливість залучення експерта з питань права до цивільно-правової відповідальності.

Відповідно до норм ГПК України ухвала про допуск до участі у справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи приймається судом. Тут ми стикаємося з такою правовою невизначеністю, оскільки Кодекс не регулює, хто має подавати клопотання; чи має право суд залучати такого експерта за власною ініціативою; наявністю чи відсутністю яких обставин суддя має керуватися при ухваленні цього рішення [10, с. 80].

Також особливу увагу слід звернути на термінологічні відмінності в ГПК України. Так, у статті 70 ГПК України вжито термін «експерт з питань права», натомість у статті 109 ГПК України використано позначення «експерт у галузі права». Як зазначає М. М. Шуміло, така філологічна відмінність у застосуванні процесуального права не має значення. Це скоріше недосконалість юридичної техніки, ніж свідоме уявлення законодавця, що не впливає на правовий статус чи обсяг повноважень експерта [17].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи викладене, пропонуємо передбачити у ст. 70 ГПК України положення, що рівень компетентності іноземця, який

залучається як експерт з питань права, визначається судом шляхом аналізу його професійних досягнень, які висвітлюються у відкритих джерелах. Крім того, питання відшкодування витрат, понесених при формуванні експертного висновку щодо закону, має здійснюватися на підставі окремого договору, який укладається між судом та відповідним експертом. Фінансове забезпечення такого договору несуть сторони, які беруть участь у справі. З питання щодо суб'єктної ініціативи заявлення клопотання залучення експерта з питань права – іноземної особи, пропонуємо наділити суд та учасників справи.

На нашу думку, було б доцільно в назві § 7 глави 5 ГПК України внести зміни та викласти у такій редакції: «§ 7 Висновок експерта з питань права». У ст. 108, 109 ГПК України термін «експерт у галузі права» пропонуємо замінити на «експерт з питань права». Таким чином, статтю 108 ГПК України пропонуємо викласти у такій редакції: «Зміст висновку експерта з питань права», статтю 109 ГПК України – «Оцінка висновку експерта з питань права». Відповідно частину першу статті 108 ГПК України викласти в такій редакції: «Учасники справи мають право подавати до суду висновок експерта з питань права щодо», частину другу цієї статті - «Висновок експерта з питань права не може містити оцінки доказів, вказівок на достовірність чи недостовірність доказів, переваги одних доказів перед іншими, яке рішення слід ухвалити на підставі розгляду справи». Також, частину першу статті 109 ГПК України викласти в такій редакції: «Висновок експерта з питань права не є доказом, має допоміжний (дорадчий) характер і не є обов'язковим для виконання судом». Частину другу статті 109 ГПК України викласти в такій редакції: «Суд може посилатися в рішенні на висновок експерта з питань права, як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань».

Висновок судового експерта це детальний опис проведеного експертом дослідження, висновків, зроблених за результатами, та обґрунтованих відповідей на поставлені запитання експерту, оформленому у встановленому законодавством порядку. Висновок експерта з питань права, може бути складений за клопотанням учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи, викладеної у письмовій формі та доданої до справи. У ст. 109 ГПК України йдеться про оцінку судом висновку експерта в галузі права. Враховуючи викладене, предметом висновку судового експерта, на відміну від висновку експерта з питань права, не можуть бути питання права. Може мати місце дослідження обставин, що входять до предмета доказування і встановлення яких потребує спеціальних знань експерта [1]. Саме тому висновок експерта є одним із засобів доказування в господарському судочинстві, чого, по суті, не можна сказати про висновок експерта в галузі права, який не може містити оцінку доказів.

Також для усунення невідповідностей та прогалин у законодавстві доцільним видається висновок, запропонований Л. В. Мамчур визнати висновок експерта правовими доказами. На думку вченої, такий підхід не порушить принципів незалежності суддів, оскільки остаточне рішення залишиться за суддею [10, с. 67]. Це, на нашу думку, допоможе більш вагомо судді у тлумаченні та застосуванні правових норм.

Список використаної літератури

1. Іванішин В. Висновок експерта з питань права як доказ. Судово-юридична газета. *Верховний Суд України*. 2018. URL: <https://sud.ua/uk/issue/352>. (дата звернення:

- 27.04.2022).
2. Дяченко С. В., Пажетнова І. О. Судова практика розгляду спорів про невідповідність правочинів вимогам законодавства. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/FP_index.htm_2017_3_9%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/FP_index.htm_2017_3_9%20(1).pdf). (дата звернення: 27.04.2022).
  3. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
  4. Дяченко С. В., Сидорчук В. О. Верховенство права: науковий погляд, нормативне закріплення, судова практика. *Юридичний бюлетень*. № 6. 2018. С. 71-77. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/6_2018/13.pdf. (дата звернення: 27.04.2022).
  5. Дяченко С. В., Маїк А. Особисті погляди та погляди різних вчених щодо участі експерта у цивільному процесі. *Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 квітня 2021 року*. Львів : Львівський науковий форум, 2021. 84 с.
  6. Дяченко С. В., Пушкарьова Т. М. Принцип права на справедливий суд: елементи розгляду та практика Європейського суду з прав людини щодо України. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С. 90-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2019_70_11. (дата звернення: 27.04.2022).
  7. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32.
  8. Щербак С. В. Правове становище експерта з питань права в цивільному процесі України. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 13 (26). С. 29-32. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/72657/1/Shcherbak_pravove_stanovys_hche_eksperta.pdf. (дата звернення: 27.04.2022).
  9. Господарський процес : навч. посіб. / [В. А. Кройтор, О. В. Синегубов, О. Г. Бортнік та ін.] ; за заг. ред. проф. В. А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 628 с.
  10. Мамчур Л. В., Мельніков М. О. Висновок як процесуальна форма використання фахових знань експерта з питань права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 4 (29). Том 2. С. 66-69.
  11. Романюк Я. М. Проблеми застосування цивільно-правових норм у цивільному судочинстві України: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2017. 518 с.
  12. Озерський І. В. Зразок бланку висновку експерта у галузі права. Міжнародна науково-практична конференція, 30 травня 2019 року. Секція № 5. Запоріжжя, 2019. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content. (дата звернення: 27.04.2022).
  13. Штефан А. Висновок експерта у цивільному судочинстві. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 2. С. 16-28.
  14. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. Поточна редакція 23.04.2022 року. № 2341-III. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 27.04.2022).
  15. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. Відомості Верховної Ради України. Поточна редакція 27.04.2022 року. № 435-IV. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 27.04.2022).
  16. Круковес В. В. Правовий статус експерта з питань права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 2. С. 122-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2019_2_23. (дата звернення: 27.04.2022).
  17. Шуμιло М. М. Експерт з питань права: новела процесуальних кодексів, що потребує обґрунтуванню судовою практикою. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/prescentr/zmi/632677/>. (дата звернення: 27.04.2022).

References

1. Ivanishin V. (2018). Expert opinion on legal issues as evidence. *Judicial and legal newspaper. The Supreme Court of Ukraine*. URL: <https://sud.ua/uk/issue/352>. (data zvernennia: 27.04.2022). [in Ukrainian]
2. Dyachenko S. V., Pazhetnova I. O. (2017). Judicial practice of disputes on non-compliance

- of transactions with the requirements of the law. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/FP_index.htm_2017_3_9%20(1).pdf (data zvernennia: 27.04.2022). [in Ukrainian]
3. Commercial Procedural Code of Ukraine of November 6, 1991. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1992. № 6. Art. 56. [in Ukrainian]
  4. Dyachenko S. V., Sidorchuk V. O. (2018). Rule of law: scientific view, normative consolidation, case law. *Legal bulletin*. № 6. P.71-77. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/6_2018/13.pdf (data zvernennia: 27.04.2022). [in Ukrainian]
  5. Dyachenko S. V., Maik A. (2021). Personal views and views of various scholars on the participation of the expert in civil proceedings. Conceptual ways of development of science and education: materials of the III International scientific-practical conference, Lviv, April 29-30, 2021. Lviv: Lviv Scientific Forum, 84 p. [in Ukrainian]
  6. Dyachenko S. V., Pushkareva T. M. (2019). The principle of the right to a fair trial: elements of consideration and practice of the European Court of Human Rights in Ukraine. *Journal of Eastern European Law*. № 70. pp. 90-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2019_70_11/ (data zvernennia: 27.04.2022). [in Ukrainian]
  7. On Private International Law: Law of Ukraine of June 23, 2005. № 2709-IV. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2005. № 32. [in Ukrainian]
  8. Shcherbak S. V. (2018). Legal status of an expert on law in civil proceedings in Ukraine. *Legal horizons*. Vip. 13 (26). Pp. 29-32. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/72657/1/Shcherbak_pravove_stanovys_hche_eksperta.pdf. (data zvernennia: 27.04.2022). [in Ukrainian]
  9. Economic process: textbook. way. [V. A. Croitor, O.V. Sinegubov, O.G. Bortnik and others]; for the head ed. prof. V. A. Croitor; Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv. nat. University of Internal Affairs affairs. Kharkiv, 2020. 628 p. [in Ukrainian]
  10. Mamchur L. V., Melnikov M. O. (2019). Conclusion as a procedural form of using the professional knowledge of a legal expert. *Prykarpattya Legal Bulletin*. Issue 4 (29). Volume 2. pp. 66-69. [in Ukrainian]
  11. Romanyuk Ya. M. (2017). Problems of application of civil law norms in civil proceedings of Ukraine: diss. Dr. Jurid. Science: 12.00.03. Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv. 518 p. [in Ukrainian]
  12. Ozersky I. V. (2019). Sample form of expert opinion in the field of law. International scientific-practical conference. Section № 5. Zaporizhia. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content. (data zvernennia: 27.04.2022). [in Ukrainian]
  13. Stefan A. (2018). Expert opinion in civil proceedings. *Theory and practice of intellectual property*. № 2. pp. 16-28. [in Ukrainian]
  14. Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Current edition 23.04.2022. № 2341-III. Article 131 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (data zvernennia: 27.04.2022). [in Ukrainian]
  15. Civil Code of Ukraine of January 16, 2003. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Current version 27.04.2022. № 435-IV. S. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (data zvernennia: 27.04.2022). [in Ukrainian]
  16. Krukoves V. V. (2019). Legal status of a legal expert. *Current issues of jurisprudence*. Vip. 2. pp. 122-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2019_2_23. (data zvernennia: 27.04.2022). [in Ukrainian]
  17. Shumylo M. M. Expert in law: a novella of procedural codes, which requires delimitation of case law. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/632677/>. (data zvernennia: 27.04.2022). [in Ukrainian]

Стаття надійшла 28.04.2022 р.

S. V. Dyachenko, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Lawyer
State Tax University of Ukraine
the Department of Civil Law and Procedure
e-mail: sv_dyachenko@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0104-2769

S. L. Korniychuk, Applicant
the First (Bachelor's) Level of Higher Education
Educational and Scientific Institute of Law
State Tax University of Ukraine
e-mail: kornichuk2001@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4877-9303

LEGAL EXPERT IN COMMERCIAL JUDICIAL PROCEEDINGS

Summary

In order to unify the economic, civil and administrative processes in 2017, changes were made to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedure Code of Ukraine and the Code of Administrative Proceeding of Ukraine. New participants have appeared in all lawsuits, but most in the business process.

Following the 2019 presidential election, the directions of judicial reform were reconsidered. Among the proposed amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine is a proposal to recognize as evidence the opinion of a legal expert. In our opinion, resolving this issue is key to fully determining the procedural status of a legal expert.

Involvement of a legal expert is used whenever the court needs to interpret the law by a qualified professional. The main purpose of a legal expert in court proceedings is to provide legal assistance-consultation, drawn up in the form of a written opinion, within the limits and in the manner prescribed by the Code of Civil Procedure of Ukraine, namely on issues requiring special knowledge in international law and doctrinal interpretation rights and practices of its application.

Today, legal (judicial) practice does not produce a single model of such a procedural document as an expert opinion in the field of law, and therefore use slightly modified by legal professionals standardized forms of forensic examinations that grossly violate the integrity, structure, methodology, textual logic, regulations and compliance of the conclusion with the requirements of the legislation defined in the procedural legislation.

It is concluded that the involvement of a legal expert has certain advantages over other ways of establishing the content of foreign law. In particular, according to the time of obtaining the information necessary for further consideration of the case in court, this path is shorter than other paths defined by the Law of Ukraine "On Private International Law". At the same time, it should be noted that the issue of impartiality and competence of a legal expert, etc. remains open.

Also, for a comprehensive settlement of relations concerning the participation in the trial of a legal expert, in our opinion, the Code of Civil Procedure of Ukraine should provide a rule that the court must make a separate court decision if it finds that the legal expert gave a false conclusion, for example, on the content of foreign law.

Keywords: economic litigation, legal expert, involvement of a legal expert, conclusion of a legal expert, competence of a legal expert.